

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЯК НЕВІД'ЄМНИЙ СКЛАДНИК ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ОФІЦЕРА – ЗАХИСНИКА УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

PATRIOTIC EDUCATION AS AN INTEGRAL PART OF FORMING THE READINESS OF A FUTURE OFFICER-DEFENDER OF THE UKRAINIAN STATE

Проблема патріотичного виховання воїнів Збройних Сил України визначається низкою обставин: соціально-політичною ситуацією, що склалася нині в нашій країні, перетвореннями в суспільному, політичному, економічному житті, переоцінкою цінностей у свідомості людей, реформуванням Збройних Сил України відповідно до сучасних світових стандартів. Доведено, що реалізація завдання вищої військової освіти сьогодення в Україні – формування майбутнього офіцера, командира військового підрозділу, як патріота і професіонала військової справи – зумовлюється необхідністю боротьби українського народу за власну честь, гідність, недоторканність кордонів української держави. Готовність випускників вищих військових навчальних закладів до виконання своїх професійних соціально значимих обов'язків захисника української держави викликана не тільки високим професіоналізмом офіцера, а й патріотизмом, закладеним у курсанта під час навчання. Готовність офіцера Збройних Сил України до професійної діяльності як патріота сама по собі не може виникнути з якогось конкретного навчального предмета, вона може формуватися лише в системі освітнього процесу військового навчального закладу. Головною тенденцією патріотичного виховання є формування ціннісного ставлення особистості до своїх Батьківщини, держави, народу, нації. Системне духовно-моральне виховання має базуватися на цінностях духовної культури українського народу. Позитивним явищем сучасної освіти є те, що в новій системі цінностей, яка формується в молодого покоління, чільне місце посідають ідеї християнства. Готовність військовослужбовця – це система основних компонентів професійних дій, складниками якої є патріотизм, усвідомлення військовим відповідальності за долю Батьківщини, рідних, близьких, впевненість у собі, своїх товаришах, бойовій техніці та зброї; бажання боротьби, прагнення випробувати себе, долати свої слабкості, домагатися перемоги над супротивником.

Ключові слова: професійна готовність, військова освіта, патріотичне виховання, реформування Збройних Сил України, офіцери – захисники української держави.

It is determined that the problem of patriotic education of soldiers of the armed forces of Ukraine is determined by a number of circumstances – the socio-political situation that has developed in our country today, changes in social, political, economic life, reevaluation of values in the minds of people, reforming the Armed Forces of Ukraine in accordance with modern world standards. It is proved that the realization of the task of higher military education in Ukraine today is the formation of the future officer – the commander of the military unit, as a patriot and a military professional, due to the need to fight the Ukrainian people for their own honor, dignity, inviolability of the borders of the Ukrainian state. The readiness of graduates of higher military educational institutions to fulfill their professional socially important duties, the defender of the Ukrainian state, prompts not only the high professionalism of the officer, but also the patriotism that was laid in the cadet during the training. Patriotism cannot in itself be formed on any particular educational subject, it can only be formed in the system of professional military training. The basis of patriotic education should be the historical and cultural values, traditions and customs of the people, whose values grow in the conditions of European integration of Ukraine. In this regard, patriotic education is an important public task. The main trend of patriotic upbringing is the formation of a value relation of the individual to his homeland, the state, the people, and the nation. The system of spiritual and moral education should be based on the values of the spiritual culture of the Ukrainian people. The positive phenomenon of modern education is that in the new system of values, which is formed in the younger generation, the ideas of Christianity are dominated.

Key words: professional readiness, military education, patriotic education, reformation of the Armed Forces of Ukraine, officers-defenders of the Ukrainian state.

УДК 378.149

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-16-1-23>

Рижиков В.С.,

докт. пед. наук, професор,
гол. науковий співробітник
лінгвістичного управління
Науково-дослідного центру
Військового інституту
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Патріотизм воїнів, їх почуття любові до Вітчизни, які втілюються у служінні її інтересам, має основоположне значення для розвитку Збройних Сил України (далі – ЗСУ). Рівень професійної готовності офіцера – патріота ЗСУ формується у вихованості військовослужбовців відповідно до сучасних вимог, що постають перед ними як громадянами – патріотами суверенної держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідження науково-практичної літератури з проблеми формування патріотизму у військовос-

лужбовців, насамперед ЗСУ, свідчить, що патріотизм завжди розглядався як символ мужності, доблесті та героїзму, сили народу, як необхідна умова єдності та могутності держави. Патріотизм як служіння має величезне значення у формуванні готовності офіцера ЗСУ до професійної діяльності.

До професійної готовності віднесені психофізіологічні якості особистості, які становлять фундамент для подальшого формування психологічної готовності до професійної діяльності, фізіологічні складники: динамічні стереотипи (І.П. Павлов), діяльність функціональної системи (П.К. Анохін),

прояв домінанти (О.О. Ухтомський), утворення і функціонування установки (Д.М. Узнадзе) тощо. Основними психологічними компонентами готовності як стійкої характеристики особистості є знання, уміння, навички та мотиви діяльності.

Аналіз робіт військових науковців В.І Маслова, М.І. Нецадима, О.А. Прохорова, Я.Я. Романовського, І.С. Руснака, В.М. Телелима, І.В. Толока, В.В. Ягупова свідчить про неперервні пошуки шляхів удосконалення процесу національно-патріотичного виховання військовослужбовців, формування нового управлінського мислення і патріотизму сучасного офіцера.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проблема формування готовності патріота-офіцера гостро постала в умовах ведення гібридної війни, відповідного реформування ЗСУ, відстоювання державності Україною, забезпечення недоторканості кордонів України, а саме військового конфлікту на сході держави та проведення Операції об'єднаних сил. Професійна готовність патріота офіцера ЗСУ – це успішне виконання своїх обов'язків, використання знань, досвіду, особистісних якостей зі збереженням самоконтролю і перебудовою своєї діяльності у разі появи непередбачених перешкод.

Мета статті – дослідження патріотичного виховання як невід'ємної складової частини формування професійної готовності соціально зрілого офіцера.

Виклад основного матеріалу. Драгомиров Михайло Іванович, командувач військами Київського військового округу у 1889-1903 рр., писав, що армія, в якій офіцер користується довірою солдата, має на своєму боці таку перевагу, якої неможливо досягти ні чисельністю, ні досконалістю техніки, ні будь-чим іншим, це – вищий ступінь досконалості армійського організму [1].

Офіцер повинен бути твердим щодо тих засад, на яких ґрунтується виховання солдата, таких як:

- 1) відданість Батьківщині до самовідданості;
- 2) дисциплінованість;
- 3) віра в непорушність (святість) наказу;
- 4) хоробрість (рішучість, безстрашність);
- 5) рішучість покійно переносити працю, холод, голод і всі потреби солдатські;
- 6) почуття взаємної виручки.

Необхідно звернути увагу на першу групу рис – відданість Батьківщині, дисципліна і віра в непорушність наказу «повинні та можуть остаточно утвердитися у випускниках з училищ; за найменшого коливання в одній з цих основ молода людина не може бути допущена до офіцерського звання; перебування такого офіцера у військовій частині з перших же днів може виявитися згубним і для нього самого, і для ввірених йому солдатів». Велике значення приділяв генерал М.І. Драгомиров і формуванню у воїна відданості Батьківщині, патріотизму [2].

Духовним «містком» між світоглядом і ціннісними орієнтаціями українських воїнів виступають національно-історичні та бойові традиції нашого народу, які передбачають насамперед любов до України та її Збройних Сил, відданість своїй Батьківщині, повагу до національних цінностей і звичаїв нашого народу, державних і військових символів – герба, прапора, гімну, військового побратимства та ін. Збереження та помноження цих традицій слід вважати важливими завданнями нашого суспільства, держави й армії. Посилення ролі армії в патріотичному вихованні громадян передбачає і зміну суті підходів до організації роботи не тільки з молоддю, а й із ветеранським рухом. «Армія вірить своїм ветеранам, ветерани вірять своїй Армії», – цей девіз повинен стати основним принципом побудови взаємин між ветеранськими організаціями та всіма структурами сектору безпеки й оборони України [3].

Військовий колектив об'єднує людей на тільки метою, але й родом діяльності, яка має яскраво виражений колективний характер (її завдання виконуються у складі екіпажу, відділення та ін.) і пов'язана з постійним подоланням труднощів і небезпек, з обслуговуванням складної сучасної бойової техніки і зброї.

Військовому колективу, Збройним Силам України притаманні всі загальні риси колективу. Водночас військовий колектив як суб'єкт виховання має свої специфічні особливості, що справляють різноманітний вплив на військовослужбовців. Найбільш суттєвою особливістю військового колективу, яка відрізняє його від багатьох інших колективів нашого суспільства, є особлива суспільна значущість мети і завдань його практичної діяльності. Перед військовим колективом стоїть тільки йому властива задача: збройний захист суверенітету і національної незалежності України.

М.І. Нецадим узагальнює критерії, котрі характеризують ефективність діяльності окремого військовослужбовця як військового спеціаліста, і визначає, що серед сформованих професійних якостей обов'язковою складовою частиною є інтелектуальні, морально-психологічні якості, й особлива увага повинна приділятися патріотичному вихованню воїнів як результату професійної готовності та включення особистості у військовий процес, її соціалізації, самовдосконалення [7].

Професійна готовність патріота-офіцера ЗСУ – це успішне виконання своїх обов'язків, використання знань, досвіду, особистісних якостей зі збереженням самоконтролю і перебудовою своєї діяльності у разі появи непередбачених перешкод.

Дослідник В.І. Маслов вважає, що підготовка військових фахівців повинна мати культурологічну спрямованість, яка передбачає й гуманітаризацію і патріотичну складову частину військової освіти взагалі для формування професійної готовності майбутніх офіцерів ЗСУ [6].

Практичне використання «мозкового штурму» на семінарських заняттях у професійній підготовці у вищих військових навчальних закладах сприяє формуванню патріотизму як певного морального ставлення й оцінку власної особистості у Вітчизні. Патріотичне почуття, соціально-моральне у своїй основі, особистість набуває не лише шляхом біологічної спадковості, а й неодмінно під впливом соціального середовища, виховання (соціалізації) у широкому розумінні слова [9; 11].

Нині патріотизм покликаний дати новий імпульс духовному оздоровленню народу, формуванню в Україні громадянського суспільства, яке передбачає трансформацію громадянської свідомості, моральної, правової культури особистості, розвитку національної самосвідомості та ґрунтується на визнанні пріоритету прав людини [11].

Складовою частиною патріотичного виховання, а в часи воєнної загрози – пріоритетною, є військово-патріотичне виховання, зорієнтоване на формування у зростаючої особистості готовності до захисту Вітчизни, розвиток бажання здобувати військові професії, проходити службу у ЗСУ як особливий вид державної служби. Його зміст визначається національними інтересами України та покликаний забезпечити активну участь громадян у збереженні її безпеки від зовнішньої загрози. Робота з військово-патріотичного виховання учнівської молоді має проводитися комплексно, в єдності всіх його складників, спільними зусиллями органів державного управління, а також освітніх закладів, сім'ї, громадських організацій та об'єднань, ЗСУ, інших силових структур [4].

Системна організація військово-патріотичного виховання молоді має бути спрямована на підготовку її до оволодіння військовими професіями, формування психологічної та фізичної готовності до служби в ЗСУ, задоволення потреби підростаючого покоління у постійному вдосконаленні своєї підготовки до захисту Вітчизни [4].

О.А. Прохоров у своєму фундаментальному дослідженні «Формування готовності майбутніх офіцерів до професійної діяльності на засадах педагогічного менеджменту» вказує на значення патріотичного виховання для курсантів ВВНЗ [8].

У розробленій О.А. Прохоровим структурно-функціональній моделі формування готовності майбутнього офіцера до професійної діяльності розкривається структура й особливості конструювання готовності. Структурні компоненти моделі: мотиваційний (передбачає організацію процесу формування готовності майбутнього офіцера до професійної діяльності на засадах педагогічного менеджменту, усвідомлення майбутнім офіцером значущості основних мотивів і соціальних потреб професійної діяльності); змістовий (визначає сутність професійної готовності, що відображено в освітньо-професійній програмі, структурно-

логічній схемі набуття необхідних фахових знань згідно з навчальним планом, вибудовує систему професійно необхідних знань майбутнього офіцера); діяльнісний (окреслюється групою вмій і навичок, виробничих функцій, професійних компетенцій, якими повинен оволодіти майбутній офіцер у процесі професійної підготовки, зазначених в освітньо-кваліфікаційній характеристиці військового фахівця – майбутнього офіцера як складовій частині галузевого стандарту військової освіти); оцінно-результативний (передбачає контроль, самоконтроль, оцінювання та самооцінювання здійсненої діяльності з метою фіксації її результатів, а також постійний моніторинг рівня сформованості компетентності майбутніх офіцерів) [8].

У своїх дослідженнях І.В. Толочок доводить, що система психолого-педагогічних знань, умінь і навичок дозволяє забезпечити виконання двоєдиних цілей командира: по-перше, забезпечення високого морально-психологічного стану особового складу, по-друге, саморозвиток офіцера [10]. Необхідно акцентувати увагу на тому, що патріотизм військовослужбовця лежить в основі забезпечення високого рівня морально-психологічного стану військового колективу.

А.О. Кучерявий зазначає: «Майбутній офіцер має потребу бути невід'ємною частиною своєї нації, брати активну участь у житті суспільства, забезпечувати цілісність держави... Це зумовлює наявність у нього потреб служіння суспільству, державі та особистісній ідеї» [5, с. 54]. На нашу думку, якраз патріотизм і спонукає офіцера до служіння суспільству і державі.

Готовність військовослужбовця – це система основних компонентів готовності до бойових дій, складовими частинами такої системи є патріотизм, усвідомлення військовим відповідальності за долю Батьківщини, рідних, близьких, упевненості у собі, своїх товаришах, бойовій техніці та зброї; бажання боротьби, прагнення випробувати себе, долати свої слабкості, домагатися перемоги над супротивником.

Висновки. Сучасному національно-патріотичному вихованню військових має бути властива випереджувальна роль. Воно має стати засобом відродження національної культури, військових традицій, стимулом пробудження таких моральних якостей військовослужбовця, як: совість, людяність, почуття власної гідності; бути засобом самоорганізації, особистісної відповідальності; гарантом громадянського миру і злагоди в суспільстві.

Об'єднуючим початком національно-патріотичного виховання військовослужбовців є світоглядні цінності військового, духовна та соціальна зрілість, досягнення життєвого успіху.

Подальше дослідження передбачає організований процес військово-патріотичного виховання як системну, багатопланову, цілеспрямовану та скоординовану діяльність усіх соціальних,

економічних інститутів держави, громадських об'єднань (а не лише ЗСУ) з формування високої патріотичної свідомості, почуття вірності Вітчизні, готовності до виконання почесного обов'язку захисту Батьківщини.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Драгомиров М.И. Офицерская памятка: Мысли и афоризмы ген. М.И. Драгомирова о военном деле / сост. Д.Н. Трескин. Санкт-Петербург, 1982. 37 с.
2. Драгомиров М.И. Записки тактики для военных училищ: Курс младшего класса. Санкт-Петербург, 1866. 132 с.
3. Закон України від 18 січня 2018 р. № 2268-VIII «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України над тимчасово окупованими територіями в Донецькій та Луганській областях». *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2018. № 10. Ст. 54.
4. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді : Наказ Міністерства освіти і науки України від 16 червня 2015 р. № 641. URL: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/47154/.
5. Кучерявий А.О. Служіння офіцера як чинник проектування виховної роботи у навчальних закладах військового типу. *Вісник Черкаського університету. Серія : педагогічні науки*. 2016. № 14. С. 53-60.
6. Маслов В.С. Теорія і практика культурологічної підготовки слухачів і курсантів : монографія. Київ : Логос, 1997. 174 с.
7. Нецадим І.М. Військова освіта України: історія, теорія, методологія, практика : монографія. Київ, 2003. 766 с.
8. Прохоров О.А. Формування готовності майбутніх офіцерів до професійної діяльності на засадах педагогічного менеджменту : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2011. 308 арк.
9. Рижиков В.С. Методика використання «мозкового штурму» на семінарських заняттях в професійній підготовці у вищих військових навчальних закладах. *Молодь і ринок*. Дрогобич : Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка. 2018. № 5 (160). С. 68-79.
10. Толлок І.В. Розвиток психолого-педагогічної компетентності майбутніх магістрів військового управління в системі післядипломної освіти : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Хмельницький, 2013. 16 с.
11. Ryzhykov V. Method of organizing lessons in the armies in the way of modern world military educational practice. *Problems of the development of modern science: theory and practice: Collection of scientific articles*. EDEX, Madrid, España, 2018. P. 218-228.